

УДК 33:336

Телишевська Л.І.

*кандидат економічних наук,
професор кафедри фінансів та кредиту**Харківського національного університету будівництва та архітектури*

Коренська А.М.

*студентка**Харківського національного університету будівництва та архітектури***ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ
ЯК ЕЛЕМЕНТУ УПРАВЛІННЯ****ASSESSMENT OF FINANCIAL STABILITY IN BANKS AS A CONTROL****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено сутність оцінювання фінансової стійкості банків. Наведено фактори, що впливають на забезпечення фінансової стійкості. Розглянуто методичні підходи до оцінювання фінансової стійкості банків, що застосовують за кордоном і в Україні. Оцінено фінансову стійкість ПАТ «Платинум банк» та надано рекомендації щодо поліпшення оцінювання фінансової стійкості комерційних банків.

Ключові слова: банк, фінансова стійкість, оцінювання, методи, рейтинг, аналіз, управління, фактори.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована сущность оценки финансовой устойчивости банков. Приведены факторы, влияющие на обеспечение финансовой устойчивости. Рассмотрены методические подходы к оценке финансовой устойчивости банков, которые применяются за рубежом и в Украине. Даны оценка финансовой устойчивости ОАО «Платинум банк» и рекомендации по улучшению оценки финансовой устойчивости коммерческих банков.

Ключевые слова: банк, финансовая устойчивость, оценка, методы, рейтинг, анализ, управление, факторы.

ANNOTATION

The paper studies the essence of assessing the financial stability of banks. Presents the factors affecting the maintenance of financial stability. Methodical approaches to the estimation of financial stability of banks, which are used abroad and in Ukraine. The estimation of financial stability of «Platinum Bank» and recommendations for improving the assessment of financial stability of commercial banks.

Keywords: bank, financial stability, comments, methods, rating, analysis, control, factors.

Постановка проблеми. Дестабілізація банківського ринку під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів впливає на те, що забезпечення фінансової стійкості відіграє значну роль як окремо взятого банку, так і для всієї банківської системи. Проблема забезпечення та зміцнення фінансової стійкості банків завжди присутня навіть у розвинутих країнах ринкового типу, а в Україні набула загальнонаціонального значення, що значною мірою зумовлено специфікою розвитку вітчизняних банків.

З урахуванням викладеного оцінювання фінансової стійкості окремих банківських установ та розробка шляхів її удосконалення в умовах глобальної конкуренції набуває своєї особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансової стійкості банків та її

оцінки присвячено праці багатьох провідних зарубіжних і вітчизняних вчених. Зокрема, аналізу, оцінці та шляхам забезпечення фінансової стійкості банків значну увагу приділили такі зарубіжні науковці, як Е.Дж. Долан, Р.Дж. Кемпбелл, Р.Л. Міллер, П.С. Роуз, Дж.Ф. Сінкі, Дж.К. Ван Хорн, Л.П. Белих, М.З. Бор, В.В. Іванов, С.І. Кумок, Ю.С. Масленченков, Г.С. Панова, Л.С. Сахарова, О.Б. Ширінська.

Теоретичним аспектам, проблемам регулювання, методам оцінки та аналізу, засадам управління фінансовою стійкістю приділили увагу такі вітчизняні науковці, як О.Д. Вовчак, Ж.М. Довгань, О.Д. Заруба, А.М. Мороз, М.І. Савлук, В.В. Вітлінський, В.П. Пантелеєв та С.П. Халява, Н.М. Шелудько, Л.А. Ключко, С.А. Святко, Є.В. Склеповий, Л.Ю. Петриченко, Р.І. Шіллер, В.М. Кочетков, О.В. Дзюблюк.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на чисельні теоретичні дослідження в сфері забезпечення фінансової стійкості та стабільності банківського сектору економіки, слабкість і вразливість вітчизняної банківської системи вказують на існування в ній проблем, що вимагає до себе постійної уваги і всебічного дослідження в нинішніх мінливих економічних умовах.

Мета статті полягає у вивченні сутності та методів оцінювання фінансової стійкості комерційних банків в умовах конкурентного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова стійкість – одна з найважливіших характеристик діяльності комерційного банку. Забезпечення фінансової стійкості банківських установ, всебічний науково обґрунтований підхід до її оцінки та аналізу, здійснення ефективного управління нею в сучасних умовах розглядається як основне завдання та запорука стабільного розвитку кожного банку.

Під час фінансово-економічної кризи спостерігаються відтоки коштів з рахунків банків, погіршення їх стану ліквідності та платоспроможності, зменшення довіри населення, зростання

частки проблемних кредитів у кредитних портфелях, що приводить до погіршення фінансового стану банків.

Досліджуючи сутність фінансової стійкості банку, необхідно зупинитися на деяких його трактуваннях, що відображені в окремих наукових працях вчених (табл. 1).

Рис. 1. Фактори, що впливають на фінансову стійкість банку

Вищезначені аспекти вимагають від банків підвищення ефективності діяльності, удосконалення методичних підходів до забезпечення фінансової стійкості шляхом більш повного використання банківських інструментів та послуг, проведення капіталізації банків, управління діяльністю, фінансове оздоровлення на основі реорганізації [3, с. 116].

НБУ розрізняє види фінансової стійкості банку за стабільністю його роботи: нормальну стійкість, яка характеризується стабільною діяльністю, відсутністю неплатежів чи затримки виконання своїх зобов'язань, достатньою рентабельністю; нестійкий фінансовий стан, коли затримуються платежі і має місце низький рівень рентабельності тощо та кризовий фінансовий стан, якому властиві регулярні неплатежі, наявність простроченої заборгованості та ін., в кінцевому результаті може привести до банкрутства [5].

На фінансову стійкість банків в Україні впливають фактори, які представлені на рис. 1

Таблиця 1

Інтерпретація поняття «фінансова стійкість банку» [4, с. 104–105]

Автор / джерело	Визначення
О.І. Барановський	Фінансова стійкість – це здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність протягом часу
В.М. Кочетков	Фінансова стійкість – це спроможність банку як системи трансформування ресурсів банку (персоналу, фінансових ресурсів, активів, обладнання та інформаційних технологій) з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції у ринковому середовищі попри вплив ендогенних та екзогенних факторів
Ю.С. Масленченков	Фінансова стійкість – відповідність (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових стійкості: обсяг і структуру власних коштів, рівень доходів і прибутку, достатність капіталу, норму прибутку на власний капітал та ін.
І.М. Парасій-Вергуненко	Фінансова стійкість – це головна умова існування та активної діяльності банку, вона формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів і оцінюється за допомогою як окремих показників, так і зведених комплексних показників, які лежать в основі рейтингових оцінок діяльності банків
В.П. Пантелєєв, С.П. Халява	Фінансова стійкість – своєрідне перевищення доходів над витратами.
С. А. Святко, Р. І. Міллер	Фінансова стійкість – складова характеристика фінансової стабільності, його надійності, показниками якої є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку
Г.Г. Фетисов	Фінансова стійкість – це якісна характеристика, такий розвиток, при якому реалізується сутність банку та його призначення в економіці; це не разові позитивні зміни, не тимчасові успіхи у функціонуванні або тимчасова стабілізація, не успіхи окремих банків, а динамічний розвиток усіх елементів банківської системи ефективно виконувати свої функції та забезпечувати цілеспрямований розвиток шляхом трансформації ресурсів та мінімізації ризиків, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища

Як видно з рис. 1, на фінансову стійкість банку впливають зовнішні (економічні, ринкові, соціально-політичні, фінансові) та внутрішні (організаційні, технологічні, економічні, фінансові) фактори.

Для забезпечення фінансової стійкості банк повинен мати гнучку структуру капіталу, вміти організувати його кругообіг з постійним перевищенням доходів над витратами з метою збереження платоспроможності та створення умов для свого розвитку.

Саме тому ефективне управління та забезпечення власної фінансової стійкості в умовах економічної глобалізації має бути обов'язком та основним стратегічним завданням кожного комерційного банку.

Управління фінансовою стійкістю комерційних банків передбачає об'єктивне визначення, тобто оцінювання її поточного й бажаного стану.

Методи та прийоми оцінки фінансової стійкості комерційних банків постійно змінюються і вдосконалюються, оскільки змінюються цілі моніторингу, розширюється перелік підходів, а також сфера їх застосування.

Ефективним інструментом оцінювання поточної фінансової стійкості та виявлення проблем у діяльності банків є рейтинги, але, використовуючи дані звітності, вони, на жаль, дають інформацію про фінансовий стан банку лише протягом короткого проміжку часу.

Відомі такі методичні підходи до побудови рейтингів, як індексний метод, що передбачає розрахунок вагових значень для кожного з аналізованих показників фінансового стану банку і визначення інтегрального індексу за результатами розв'язання лінійного рівняння та бальний метод, що надає оцінку в балах за кожним аналізованим показником.

Рейтингові методика оцінювання умовно поділяють на «інсайдерські», що передбачають оцінювання фінансової стійкості банків на місцях, та «дистанційні», що передбачають оцінювання фінансової стійкості банків на основі даних, які містяться у відкритій фінансовій звітності.

Найвідомішою і найбільш визнаною серед банківських аналітиків пострадянських країн є рейтингова методика В. Кромонава, яка ґрунтується на застосуванні індексного методу і порівняно повно враховує фінансово-економічні аспекти діяльності банків.

За даною методикою в цьому дослідженні визначено ПАТ «ПтБ» як банк, що характеризується слабкою фінансовою стійкістю і навіть став відноситися до класу 2, тобто фінансово нестійким.

Аналіз бізнес-підрозділів банку (знизу), а потім загальне оцінювання фінансової стійкості передбачають системи комплексного оцінювання банківського ризику. Такий аналіз є порівняно капіталомістким, саме тому його здійснюють нерегулярно, у тих випадках, коли фінансову

стійкість банку, вже оцінену дешевшими методами, потрібно оцінити точніше. Даний підхід базований на визначенні всередині банківських груп і банків важливих функціональних одиниць, присвоєнні вагових коефіцієнтів кожній із них, а також на наступній оцінці кожної одиниці за видами ризиків і категоріями контролю ризиків. Оцінювання кожної одиниці агрегують в оцінку груп вищого рівня, а потім оцінюють ситуацію в банку в цілому.

Крім оцінки стійкості поточного фінансового стану банку, є необхідність й оцінки фінансової стійкості банку на перспективу, оскільки це дає банкові змогу завчасно вжити заходів для уникнення втрат. Прогнозне оцінювання фінансової стійкості банку потребує застосування складних економіко-математичних моделей із використанням сучасних статистичних інструментів. Такі економіко-математичні моделі еволюціонували від простих моделей (розроблених у США на початку 1990-х років) до складних багатофакторних статистичних моделей, які не лише оцінюють ступінь фінансової стійкості банку, а й визначають, скільки часу залишилося до очікуваної кризи. Дані моделі є «наймолодшим» інструментом оцінювання фінансової стійкості банків. Особливостями даних систем є те, що вони передбачають формування прогнозної оцінки діяльності банків протягом визначеного інтервалу часу, визначення потенційних проблем та ризиків, що можуть вплинути на фінансову стійкість банку в майбутньому; використовують тільки кількісні дані та комплексні статистичні модулі, програми і підходи (дискримінантний, кореляційний аналіз) для підготовки висновків щодо перспектив розвитку банку.

Основою оцінювання фінансової стійкості банків має бути комплексний аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на банківську систему, що передбачав би динаміку розвитку процесів. Окрім нагляду за банками, важливе місце займає моніторинг ризиків, виявлення негативних тенденцій, що шкодять банкам, а також пошук шляхів запобігання їм та здійснення цього. Такий напрямок отримав назву макропруденційного аналізу, поряд з ним при оцінюванні фінансової стійкості комерційних банків, неабияке значення має мікропруденційний аналіз. Дані види аналізу доповнюють один одного і мають одну мету – створити передумови забезпечення фінансової стійкості й захист інтересів вкладників та кредиторів банку.

Отже, проаналізувавши особливості функціонування та розвитку систем і методів оцінювання фінансової стійкості комерційних банків у зарубіжній банківській практиці, можна зробити висновок про те, що [1, с. 176]:

– органи нагляду значну увагу приділяють проблемі вдосконалення методів оцінювання та моніторингу фінансової стійкості банків для забезпечення їх ефективного функціонування в динамічних умовах розвитку;

– розглянуті системи оцінки мають ряд відмінностей, що пов'язано з історичними та структурними особливостями розвитку банківських систем;

– системи оцінювання існують у взаємозв'язку між собою;

– кожна система має інструментарій, критерії, рекомендації з оцінювання фінансової стійкості зі структуруванням та логікою побудови;

– усі системи містять перелік показників та нормативних значень.

Проте не завжди факт дотримання економічних нормативів дає змогу зробити обґрунтований та достовірний висновок щодо належного рівня фінансової стійкості певного комерційного банку. Методики, базовані на коефіцієнтному аналізі, доцільно застосовувати як «генератори» тривожних сигналів для глибшого дослідження стійкості фінансового стану банку за допомогою перевірок на місцях чи статистичного аналізу.

Важливим індикатором ефективності та надійності банківського бізнесу є показник кредитного рейтингу. В цьому контексті найбільш об'єктивними вважаються рейтинги, що присвоюються трьома найбільш відомими міжнародними рейтинговими агентствами: «Стандарт енд Пуърз», «Мудіз», «Фітч».

В Україні діє дев'ять уповноважених рейтингових агентств, серед яких шість – національні («Кредит-Рейтинг», «Експерт-Рейтинг», «ІВІ-Рейтинг», «Рюрік», «Стандарт-Рейтинг», «Українське кредитно-рейтингове агентство») та три – вищезазначені міжнародні агенції. Незважаючи на це, значна кількість українських банків залишаються непрорейтингованими внаслідок високої вартості послуг рейтингових агентств.

Особливостями застосування систем та методів оцінювання фінансової стійкості комерційних банків у вітчизняній практиці слід зробити наступні висновки про те, що не вироблено єдиного підходу до визначення рівня фінансової стійкості комерційних банків. Основними індикаторами цього слугують економічні нормативи, що встановили органи банківського нагляду, а також визначення рейтингових оцінок

за рейтинговою системою CAMELS. НБУ не використовує прогностичні моделі оцінки фінансової стійкості банків, що зумовлює необхідність їх створення. У вітчизняних методиках не враховані макроекономічні індикатори фінансової стійкості банку.

Для об'єктивної оцінки фінансової стійкості банків у вітчизняній практиці варто поєднувати два напрями оцінювання:

– на макроекономічному рівні – зовнішнє оцінювання фінансової стійкості банківського сектору НБУ на основі цілісної системи оцінки та контролю дотримання економічних нормативів;

– на рівні окремого банку – самооцінка на основі застосування внутрішньої системи оцінювання власної фінансової стійкості, що містила б комплекс таких показників, які сповна відображали специфіку діяльності банку.

За алгоритмом розрахунку відповідними формулами основних показників фінансової стійкості, наведеним в [2, с. 357], виконано її оцінку. По її результатах можна стверджувати, що банк мав високу забезпеченість власним капіталом і, отже, високу надійність протягом 2012–2013 рр., а в 2014 р. значно послабив її рівень, бо не має в достатку своїх дешевих ресурсів, які можна було б розміщати в кредити господарюючим суб'єктам та в інвестиції.

Протягом 2014 р. збільшення зобов'язань відбувалося більшими темпами, ніж збільшення власного капіталу банку.

Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів значно знизився – з 16% до 4% у 2014 р., що свідчить про неспроможність банку покривати фінансові ризики та отримувати прибуток. В той же час банк значно послабив захист дохідних активів власним капіталом.

Наведені в таблиці 2 дані свідчать, що майже всі основні показники фінансової стійкості ПАТ «ПТБ» не відповідають нормативним вимогам. Фінансова стійкість банку недостатньо забезпечена його капіталом, і останній не повною мірою може захищати банк від імовірних ризикованих втрат. Тому першочерговим завданням банку на сучасному етапі є перегляд існуючої політики управління фінансовою

Таблиця 2

Аналіз динаміки коефіцієнтів фінансової стійкості ПАТ «ПТБ» за 2012–2014 рр.

Показник	Норматив	Числове значення показника по роках			Абсолютне відхилення (+,-) 2014 р. до:	
		2012	2013	2014	2012 р.	2013 р.
Коефіцієнт надійності	>5%	20%	14%	4%	-16%	-10 %
Коефіцієнт «фінансового важеля»	10-12	5,06	7,17	26,88	+21,82	+19,71
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	>10%	16%	12%	4%	- 12%	-8%
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,3-1,0	0,24	0,17	0,40	+0,16	+0,23
Коефіцієнт захищеності дохідних активів власним капіталом	>0	0,05	-0,05	-0,14	-0,19	-0,09
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	12-15 разів	10,64	16,33	18,75	+8,11	+2,42

стійкістю та розробка заходів її покращання у майбутньому.

Висновки. Від стану фінансової стійкості банків значною мірою залежить спроможність банківської системи здійснювати свою діяльність, її місце і роль у процесах економічних перетворень. Фінансова стійкість є не лише основою стабільної банківської системи, а й важливою економічною категорією, оскільки відсутність або низький рівень фінансової стійкості будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі і комерційного банку, веде до його неплатоспроможності й у кінцевому результаті – до банкрутства.

Рекомендації щодо побудови комплексної оцінки фінансової стійкості комерційних банків:

– побудова системи оцінки фінансової стійкості для окремого комерційного банку має базуватися на комплексі показників, який відображає всі специфічні аспекти діяльності банку;

– оцінка фінансової стійкості, що впливає з необхідності кількісного та обов'язково якісного аналізу банку, з позиції динаміки розвитку, тобто акцентувати слід на відносних показниках;

– аналітична робота, котра вивчає регресійну залежність фінансової стійкості від рівнів показників та створюватиме можливість об'єктивно визначити значення кожного з показників.

Саме тому науково і практично обґрунтоване оцінювання фінансової стійкості є одним з важливих етапів в управлінні фінансовою стійкістю з метою уникнення негативних соціальних та економічних наслідків ймовірних банкрутств. Створення ефективної системи оцінювання фінансової стійкості банківського сектору повинно стати важливою частиною політики Національного банку України, спрямованої на підвищення рівня транспарентності та прозорості банківської системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : [підручник] / О.Я. Базилінська. – К. : ЦУЛ, 2011. – 328 с.
2. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності : [підручник] / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуленко. – К. : КНЕУ, 2006 – 600 с.
3. Мороз Н.В. Шляхи підвищення прибутковості банківських установ України / Н.В. Мороз, Т.П. Мороз // Управління у сфері фінансів, страхування та кредиту : тези доповіді всеукраїнської науково-практичної конференції. – Л.: Львівська політехніка, 2009. – С. 114–117.
4. Чижик Є.І. Узагальнення основних теоретичних підходів до визначення поняття «фінансова стійкість банку» / Є.І. Чижик // Управління розвитком. – 2012. – № 14(135). – С. 104–106.
5. Глосарій банківської термінології / Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.